

Research Paper

English Analysis of the orientation and consequences of Iran's foreign policy during the years (1392-1384) from the perspective of the decision-making model

Hamid Reza Saeedynzhad¹, Mohadese Nazari^{*2}

¹ Assistant Professor, Department of Political Science, Islamic Azad University, Kermanshah Branch

² Ph.D. student, Islamic Azad University, Kermanshah Branch

10.22080/JPIR.2022.23647.1289

Received:

June 2, 2022

Accepted:

October 11, 2022

Available online:

November 8, 2022

Keywords:

Foreign policy, central justice, decision maker, personality, perception

Abstract

English Foreign policy can be defined as a strategy or program of activities carried out by a country's decision-makers against other countries or international institutions to achieve the so-called national interests of that country. Iran's foreign policy during the years 1392-1384 can be called one of the most challenging periods in Iran's international relations. So that the dominance of the principled justice-oriented discourse had obvious practical and behavioral consequences, to the extent that Iran's foreign policy became aggressive and reached the border of confrontation with the United States and the West; The confrontation that was quite evident in Iran's nuclear case. So far, many researches have been done to analyze Iran's foreign policy in this period, which has been more realistic and later constructivist and critical. The purpose of this study is to analyze the most important factor influencing the orientation and consequences of Iran's foreign policy as a main issue from a different perspective, ie from the perspective of decision theory. In this regard, this article uses analytical and descriptive methods based on the assumption that the personality and intellectual and perceptual characteristics of the decision maker has been the most important factor influencing the decision-making process and the results of foreign policy decision. In other words, the directions and consequences of the foreign policy of the ninth and tenth governments are more related to the personality and perception of the main decision-makers of that government than any other factor.

*Corresponding Author: Mohadese Nazari

Address: Ph.D. student, Islamic Azad University, Kermanshah Branch

Email: nazari.m140@yahoo.com

علمی

واکاوی جهت‌گیری و پیامدهای سیاست خارجی ایران طی سال‌های (۱۳۹۲ - ۱۳۸۴) از منظر مدل تصمیم‌گیر

حمیدرضا سعیدی نژاد^۱، محدثه نظری^{۲*}

^۱ استادیار و عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه.

^۲ دانشجوی دکتری رشته علوم سیاسی، گرایش مسائل ایران، دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه

10.22080/JPIR.2022.23647.1289

چکیده

سیاست خارجی می‌تواند یک استراتژی و یا برنامه‌ای از فعالیت‌ها تعریف شود که توسط تصمیم‌گیران یک کشور در برابر کشورهای دیگر و یا نهادهای بین‌المللی انجام شده تا به اهدافی که به نام منافع ملی آن کشور خوانده می‌شود، برسند. سیاست خارجی ایران طی سال‌های ۱۳۹۲-۱۳۸۴ را می‌توان یکی از چالش‌برانگیزترین دوره‌ها در مناسبات بین‌المللی ایران نامید. به طوری که غلبه گفتمان اصول‌گرایی عدالت‌محور، پیامدهای عملی و رفتاری مشهودی در پی داشت، تا آنجا که سیاست خارجی ایران تهاجمی شد و نسبت به آمریکا و غرب به مرز تقابل رسید. تاکنون پژوهش‌های بسیاری برای تحلیل سیاست خارجی ایران در این دوره صورت گرفته که بیشتر واقع‌گرا و بعداً سازه‌نگاری و انتقادی بوده است. هدف پژوهش حاضر این است تا از منظری متفاوت یعنی از منظر نظریه‌ی تصمیم‌گیر، مهم‌ترین عامل تأثیرگذار بر جهت‌گیری و پیامدهای سیاست خارجی ایران را به عنوان مسأله‌ی اصلی مورد واکاوی قرار دهد. در همین راستا این مقاله با به‌کارگیری روش تحلیلی و توصیفی بر این فرض استوار است که شخصیت و ویژگی فکری و ادراکی تصمیم‌گیر مهم‌ترین عامل تأثیرگذار بر نحوه‌ی تصمیم‌گیری و نتایج تصمیم سیاست خارجی بوده است. به عبارتی جهت‌ها و پیامدهای سیاست خارجی دولت نهم و دهم بیشتر از هر عاملی به شخصیت و ادراک تصمیم‌گیرندگان اصلی آن دولت بر می‌گردد.

تاریخ دریافت:

۱۲ خرداد ۱۴۰۱

تاریخ پذیرش:

۱۹ مهر ۱۴۰۱

تاریخ انتشار:

۱۷ آبان ۱۴۰۱

کلیدواژه‌ها:

سیاست خارجی؛ عدالت
محوری؛ تصمیم‌گیر؛ نقش؛
شخصیت؛ ادراک

* نویسنده مسئول: محدثه نظری

آدرس: دانشجوی دکتری رشته علوم سیاسی، گرایش مسائل ایران، دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه

ایمیل: nazari.m140@yahoo.com

۱ مقدمه

پژوهش این است که دستگاہ‌های ذی ربط در سیاست خارجی می‌توانند با شناخت نسبت به جنبه‌های روان‌شناختی و ویژگی‌های فردی و شخصیتی افراد تا حدی رفتار آن‌ها را پیش‌بینی و سپس آن‌ها را جهت انجام مسؤولیت انتخاب نماید.

۲ پیشینه‌ی پژوهش

ادبیات موجود در زمینه‌ی سیاست خارجی را با توجه به رویکردهای نظری می‌توان به سه دسته تقسیم کرد. یک: آثاری که با استفاده از اصول قانون اساسی و اصول اسلامی و انقلابی، سعی در تبیین و توصیف سیاست خارجی ایران را دارند. آثار منوچهر محمدی، حمید مولانا، محمد لاریجانی و جواد منصوری در این دسته قرار می‌گیرند. دوم: تحقیقاتی که از چارچوب نظریه‌ی واقع‌گرایی و نوواقع‌گرایی بهره گرفته‌اند. نویسندگانی مانند: محمدحاجی یوسفی، رضاصادقیان، سیدصادق موسوی و محمدکاظم سجادیپور از این دسته به شمار می‌آیند. سوم: آثاری که بیشتر مربوط به نظریه‌های تحلیل گفتمان و سازه‌انگاری هستند. آثار دهقانی فیروزآبای، احمدنقیب‌زاده، مشیرزاده و داود آقایی در این دسته جای دارند.

در زیر به طور مختصر به برخی منابع می‌پردازیم.

۱. دهقانی فیروز آبادی (۱۳۸۹) «سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران». چارچوب کتاب مبتنی بر تلفیق بین سطوح جیمز روزنا می‌باشد که سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران را برآیند پنج دسته از منابع فردی، نقش، حکومتی و بروکراتیک، اجتماعی یا ملی و بین‌المللی یا سیستماتیک بیان می‌دارد.

۲. حمید مولانا، منوچهر محمدی (۱۳۸۸) «سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در دولت احمدی نژاد». این کتاب رویکردی توصیفی دارد که به بیان اصول سیاست خارجی جمهوری اسلامی، دیدگاه‌های حضرت امام(ره)، مقام معظم رهبری و

سیاست خارجی به عنوان عرصه‌ی تعامل دولت‌ها با نظام بین‌الملل برای کشورها اهمیت ویژه‌ای دارد. تاکنون تلاش‌های بسیاری برای تحلیل سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران صورت گرفته که بیشتر بر اساس تحلیل‌های واقع‌گرایی که مادی‌گرا و ساختارگرا هستند و بعداً سازه‌انگاری و انتقادی که توجه به عوامل معنایی در کانون توجه خود دارند، بوده است. در این‌جا هدف از این نوشتار تحلیل سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در دوره‌ی دولت (نهم و دهم) با روش توصیفی- تحلیلی از منظری متفاوت یعنی از منظر مدل تصمیم‌گیر می‌باشد. به نظر می‌رسد که سیاست خارجی احمدی نژاد با دولت‌های قبل و بعد از خود دارای تفاوت‌هایی است که باعث ایجاد چرخشی مهم در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران گردید. به طوری که هژمونی نسبی در دوران اصول‌گرایی در سیاست خارجی ایران بیانگر بازگشت به گفتمان آرمان‌گرایی اوایل دهه‌ی ۱۳۶۰ است که وجود نوعی چرخش گفتمانی را نشان می‌دهد. پرسش اصلی پژوهش حاضر بدین قرار است که: مهم‌ترین عامل تأثیرگذار بر جهت‌گیری و پیامدهای سیاست خارجی ایران در دولت نهم و دهم چیست؟ فرضیه‌ای که در پاسخ ارائه می‌گردد این است که: جهت‌ها و پیامدهای سیاست خارجی دولت نهم و دهم بیشتر از هر عاملی به شخصیت و ادراک تصمیم‌گیرندگان اصلی آن دولت برمی‌گردد. بنابراین ما در این پژوهش قصد داریم بر اساس نظریه‌ی «تصمیم‌گیر» تحولات و عوامل مادی و معنایی عمده‌ی تأثیرگذار در سیاست خارجی دولت نهم و دهم و تلاقی آن‌ها در شخصیت احمدی نژاد در شیوه‌ی درک، برداشت و رفتار وی در سیاست خارجی را مورد تحلیل قرار دهیم. پژوهش حاضر در عین اینکه تحلیلی و توصیفی است، جنبه‌ی کاربردی و آسیب‌شناسانه نسبت به سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران دارد. از طرفی مزیت این

¹ Desition Maker

تصمیم‌گیری در سیاست خارجی را می‌توان با نگاهی از منظر روان‌شناسی سیاسی و روابط بین‌الملل مورد توجه قرار داد (Sylvan, 1998:4).

نظریه‌ی تصمیم‌گیری به دولت‌ها به عنوان موجوداتی انتزاعی و متافیزیکی، یا به حکومت‌ها یا حتی به نهادهای عامی همچون «قوه‌ی مجریه» توجه ندارد، بلکه جویای روشن ساختن رفتار افراد تصمیم‌گیرنده مشخص است که عملاً به خط مشی حکومت‌ها شکل می‌دهند. همان‌گونه که ریچارد اسنایدر، اچ. دبلیو. براک و برتون سپین^۱ مطرح ساخته‌اند «از جمله گزینه‌های روش‌شناختی اساسی ما مترادف گرفتن دولت با تصمیم‌گیرندگان رسمی دولت یعنی کسانی که اقدامات آمرانه‌شان از هر حیث، اقدامات دولت شناخته می‌شود.» اقدام دولت اقدام همان کسانی است که به نام دولت عمل می‌کنند. با این حال، فرض بر آن است که تصمیم‌گیران در داخل یک محیط ادراکی کل عمل می‌کنند که مشتمل بر سیستم سیاسی ملی خودشان و نیز سیستم بین‌المللی - یعنی یک محیط داخلی و یک محیط خارجی - است. این در حالی است که در بیشتر نظریه‌ها این دولت‌ها هستند که زمینه‌ی روابط بین‌الملل را شکل می‌دهند (Hudson, 2005:1). افراد ایجادکننده‌ی سیاست خارجی هستند و از آن‌جا که متفاوت می‌اندیشند، متفاوت رفتار می‌کنند و به دلیل اینکه هر رفتاری در عرصه‌ی سیاست خارجی دارای ریشه‌های روان‌شناختی است، نمی‌توان آن را به فشارهای سیستماتیک و نهادی تقلیل داد. به‌طور خلاصه باید گفت، دولت همان تصمیم‌سازانش است.» (W. Hook, 2011:924)

در نظریه‌ی تصمیم‌گیر عنصر ادراک یا برداشت، از جایگاهی مرکزی برخوردار است. بیشتر نظریه‌پردازان تصمیم‌گیری هنگام بحث از «تعریف موقعیت»^۲، تلقی تصمیم‌گیران از جهان را مهم‌تر از واقعیت عینی می‌دانند. اما جوزف فرانکل^۳ معتقد

اصول منبعث از سند چشم‌انداز بیست ساله می‌پردازد؛ سپس اصول و راهبردهای دولت نهم در سیاست خارجی توصیف می‌شود.

۳. احمد نقیب‌زاده (۱۳۸۴) «تأثیر فرهنگ ملی بر سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران». این کتاب در تحلیل سیاست خارجی ایران به رویکرد سازه‌نگاری نزدیک شده است.

۴. روح الله رضانی (۱۳۸۸) «چهارچوبی تحلیلی برای بررسی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران». نویسنده‌ی کتاب این استدلال که هیچ یک از نظریه‌های رایج غالب روابط بین‌الملل قادر نیستند سیاست خارجی کشورهای جهان سوم از جمله ایران، را تحلیل کند به پردازش چهارچوب تحلیلی تلفیقی مبادرت کرده است.

۵. محمدرحیم عیوضی (۱۳۸۸) «تحلیلی بر سیاست خارجی دکتر محمود احمدی‌نژاد». مقاله‌ی سیاست خارجی احمدی‌نژاد را در چارچوب ایدئولوژی و جهان‌بینی اسلامی- شیعی تحلیل نموده و بیان می‌دارد که سیاست خارجی دولت نهم از سرشتی کاملاً دینی و اسلامی برخوردار است.

۳ چارچوب نظری

۳.۱ نظریه‌ی تصمیم‌گیر

این نظریه در میانه‌ی پایان غیرمنتظره‌ی جنگ سرد ناتوانی نظریه‌های ساختارگرا را در پیش‌بینی و تبیین تحولات بین‌المللی آشکار کرد (Carlsnaes; 1992:94). بعد از جنگ سرد توجه محققان دوباره به سطح تصمیم‌گیر معطوف شده است. پایان جنگ سرد بار دیگر نشان داد که توضیح یا پیش‌بینی تغییرات سیستمی به تنهایی با متغیرهای سطح سیستمی ممکن نیست (Hudson, 2005:13). در یک دهه‌ی اخیر، برخی از صاحب‌نظران به این نتیجه رسیده‌اند که

³ Joseph. frankel

¹ Snyder, Richard. C, H. W. Bruck, B. Sapin

² Define the position

گیرندگان به گونه‌ای است که آن‌ها آن را درک می‌کنند. نوع درک و تعریف آن‌ها از موقعیت‌های گوناگون می‌تواند پاسخی به چرایی و چگونگی کنش‌های دولت باشد (اسنایدر و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۰۴). اگر تلاش کنیم جهان را از دریچه‌ی چشمان تصمیم‌گیرندگان مشاهده کنیم، برخی از مشکلات پیچیده‌ی ناشی از قرار گرفتن بر سر دو راهی عینیت - ذهنیت مرتفع خواهد شد. به‌طور کلی در نظریه‌ی تصمیم‌گیر، «نخبگان سیاسی»^۲ مهم‌ترین کنش‌گران هستند نه دولت‌ها (Ripley, 1993:406).

۴ اصول سیاست‌گذاری در سیاست خارجی دولت نهم و دهم

۴٫۱ گفتمان اصول‌گرایی عدالت‌محور

پس از انتخابات نهمین دوره‌ی ریاست جمهوری و انتخاب محمود احمدی نژاد به ریاست جمهوری اسلامی ایران در تیرماه ۱۳۸۴، خرده‌گفتمان اصول‌گرایی عدالت‌محور بر سیاست خارجی ایران حاکم شد. این گفتمان در اصول حاکمه و گزاره‌های بنیادین با سایر خرده‌گفتمان‌های اسلام‌گرایی مشترک است. اختلاف نظر آن‌ها صرفاً به گزاره‌های فرعی و قضایای اشتقاقی از این اصول و احکام محدود می‌شود. بنابراین، ظهور گفتمان اصول‌گرایی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران تحول از یک گفتمان به گفتمان دیگر و یا گسست گفتمانی تلقی نمی‌شود، بلکه شکل‌گیری و برتری این گفتمان یک تحول در ابر گفتمان اسلام‌گرایی انقلابی به شمار می‌رود (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۸۹: ۲۳۰-۲۲۹). بنابراین کاملاً مشخص است که سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران بر مبنای اصول‌گرایی عدالت‌محور قابل تبیین است و پیش از پرداختن به اصول، سیاست‌ها و مفروضه‌های اساسی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در دولت محمود

است که نظریه‌ی تصمیم‌گیری باید محیط عملیاتی را مد نظر قرار دهد، زیرا هرچند عواملی که حضوری در ذهن تصمیم‌گیران ندارند و می‌توانند بر انتخاب‌های آنان تأثیر بگذارند ولی ممکن است این‌گونه عوامل بدان دلیل حائز اهمیت باشند که بر نتایج تصمیمات آن‌ها محدودیت‌هایی را تحمیل می‌کنند (ر. ک، فرانکل، ۱۳۸۲: ۳۲-۵۲). به همین ترتیب مایکل برچر تأکید دارد که «محیط عملیاتی»^۱ بر نتایج یا بازآمدهای تصمیمات به‌طور مستقیم تأثیر می‌گذارد، ولی تنها با گذشتن از صافی تصورات تصمیم‌گیران است که انتخاب میان شقوق سیاست‌گذاری، یعنی خود تصمیمات را تحت تأثیر قرار می‌دهند. (brecher, 1972:32) نظریه‌ی تصمیم‌گیر در دو سطح مادی و معنایی به بررسی سیاست خارجی می‌پردازد. در نظریه‌ی تصمیم‌گیر مهم‌ترین سهم تحلیل سیاست خارجی در تئوری‌های روابط بین‌الملل، شناسایی نقطه‌ی تقاطع نظری بین عوامل تعیین‌کننده‌ی اصلی رفتار دولت یعنی عوامل مادی و معنایی است. این نقطه‌ی تقاطع بر خلاف نظریات ساختاری و معنایی «دولت» نیست، بلکه تصمیم‌گیر «انسان» است (اسنایدر و همکاران، ۱۳۸۹: 73) بنابراین تأکید بر تصمیم‌گیر انسانی این فرصت را برایمان فراهم می‌کند که از یک طرف نقش عوامل مادی و ساختاری و از طرف دیگر نقش عوامل معنایی را که در مرحله اخذ تصمیم به تلاقی نظری می‌رسند، بررسی کنیم. آنگونه که اسپروت‌ها تحلیل می‌کنند عوامل ساختاری و مادی در واقع محیط عملیاتی و عوامل معنایی و روانشناختی‌اند که تلاقی آن‌ها در تصمیم‌گیر به معنای انطباق محیط عملیاتی و روانشناختی است و این شرایط ایده‌آل، در تصمیم‌گیری سیاست خارجی به شمار می‌آید. با تغییر سطح تحلیل از دولت به تصمیم‌گیر انسانی خلق و باز آفرینی و فهم تصمیم‌گیرندگان از سیاست خارجی و روابط بین‌الملل فراهم می‌شود. بنابراین آنچنان که اسنایدر و همکاران اشاره می‌کنند، یکی از دیگر اصول اساسی خلق و باز آفرینی جهان تصمیم

² Political elites

¹ operational environment

از اصول و اهداف ملی و اسلامی را پیگیری می‌کند. اهداف ملی مواردی از جمله؛ حاکمیت، اسلام، استقلال، عدالت، آزادی و مردم‌سالاری و اهداف فراملی آرمان‌هایی چون استکبارستیزی، نفی سلطه‌گری و سلطه‌پذیری، وحدت جهان اسلام، حکومت جهانی اسلام، دفاع از مسلمانان و مستضعفان، صلح و عدالت جهانی و تأمین سعادت انسان‌هاست. (ن. ک، دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۸۹: ۷۶-۷۷-۷۹).

۴/۵ نظم و نظام بین‌الملل

یکی دیگر از مواردی که موجب تمایز گفتمان اصول‌گرایی عدالت‌محور از سایر گفتمان‌ها می‌شود جایگاه نظم و نظام بین‌الملل در این گفتمان می‌باشد. در این گفتمان نظم بین‌المللی از دید گفتمان اصول‌گرایی عدالت‌محور، نظمی کاملاً نامشروع، ظالمانه و نامطلوب است. لذا این گفتمان که حول محور عدالت‌گستری و برقراری عدالت شکل گرفته است، در عرصه‌ی محیط بین‌الملل به دنبال ایجاد وضعیت مطلوب است و این وضعیت مطلوب می‌بایست بر اساس آموزه‌های اسلامی و دینی شکل بگیرد (مشیرزاده، ۱۳۸۵: ۲۲). از سوی دیگر می‌توان گفت که نگرش عدالت‌محورانه در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران ریشه در ارزش‌های معتبر فرهنگ ایرانی دارد که تأثیر خود را بر رفتار اجتماعی و سیاسی مردم و دولت مردان برجای گذاشته است (نقیب‌زاده، ۱۳۸۱: ۲۲۶).

۴/۶ احیا و ضرورت عدالت‌خواهی و اصول‌گرایی در عرصه‌ی سیاست بین‌الملل

گفتمان جدید که سیاست خارجی دولت محمود احمدی نژاد بر پایه‌ی آن قوام و دوام یافت، بر این امر تأکید داشت که سیاست بین‌الملل نشانه‌های معطوف به عدالت بین‌المللی را نادیده می‌گیرد (متقی، ۱۳۸۷: ۵۹).

او عامل عدالت را به عنوان یک اصل بنیادین در روابط بین‌الملل و در نطق خود در سازمان ملل متحد

احمدی نژاد، می‌بایست اصول و مبانی این گفتمان مورد بررسی قرار گیرد.

۴/۲ دال عدالت

ماهیت، هویت و مرزهای گفتمان اصول‌گرایی عدالت‌محور بر مبنای چگونگی و مفصل‌بندی دال‌های سه‌گانه‌ی دولت-ملت، انقلاب اسلامی و نظام بین‌المللی تعریف و تعیین می‌گردد. اما این سه دال ذکرشده در بستر و نقطه‌ی کانونی دال متعالی عدالت معنی می‌یابند. به عبارت دیگر عدالت که مرکز ثقل اصول‌گرایی است و کلیه دال‌ها و مفاهیم دیگر در رابطه و نسبت با آن معنا می‌یابند. در حقیقت این دال متعالی است که مفصل‌بندی مفاهیم سه‌گانه و مشتقات آن‌ها را در گفتمان اصول‌گرایی از گفتمان‌های دیگر متمایز می‌سازد (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۸۹: ۲۳۰).

۴/۳ هویت و نقش ملی

آن‌چه جایگزین ملت‌گرایی می‌شود مکتب اسلام و اسلام‌گرایی است. به این معنی تعریفی که از خود و دیگری صورت می‌گیرد، بر همین اساس است. نقطه‌ی ثقل و مرکزیت گفتمان اصول‌گرایی عدالت‌محور از هویت ملی ایران اسلامیت است. ارزش‌ها، اصول و آرمان‌های ظلم‌ستیزی، عدالت‌خواهی، عدالت‌گستری و مبارزه با استکبار و نظام سلطه نیز بیشترین نقش را در تکوین هویت ملی ایران ایفا می‌کنند. هویت ملی ملت عادل و حکومت عدل اسلامی برای مردم و نظام جمهوری اسلامی نقش‌های ملی خاصی را نیز برای آنان در عرصه‌ی سیاست خارجی تعریف و تعیین می‌کند (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۸۹: ۲۳۳).

۴/۴ انقلاب اسلامی ایران

تمامی ساختارها و مفاهیم هر نظام سیاسی برگرفته از اصول و مفروضه‌هایی است که برگرفته از گفتمان حاکم بر آن کشور است. انقلاب اسلامی ایران نیز با توجه به ایدئولوژیک‌بودن اصول و مفروضه‌های گفتمان اصول‌گرایی عدالت‌محور خصلتی اسلامی و فراملی دارد. به گونه‌ای که به‌طور هم‌زمان دو دسته

سازمان بود. رفتار سیاست خارجی ایران در این سازمان در این بستر ترجمه می‌شد که حضور دو عضو دائم شورای امنیت موجب افزایش قابلیت و توانایی‌های این سازمان می‌گردد و همچنین موجب مقابله با سلطه‌ی هژمونیک ایالات متحده آمریکا می‌شود (حاجی یوسفی، ۱۳۸۹: ۱۲۱).

۴٫۹ به چالش کشیدن ساختار و نظم حاکم بر نظام بین‌الملل

از منظر گفتمان اصول‌گرایی، نظم و نظام بین‌الملل موجود کاملاً ناعادلانه، نامشروع و نامطلوب است. نظام بین‌الملل موجود، نمود و نماد عینی بی‌عدالتی، نابرابری، تبعیض و اعمال سلطه است. بنابراین این گفتمان که حول محور دال متعالی «عدالت» قوام و هویت می‌یابد و تمامی دال‌ها و مفاهیم را بر پایه‌ی آن تعریف می‌کند، اهمیت و اولویتی ویژه برای عدالت‌گستری در سیاست خارجی ایران قائل است. عدالت‌خواهی و عدالت‌گستری نیز ایجاب می‌کند که تغییر وضع موجود جهانی به منظور برقراری نظم مطلوب اسلامی در اولویت اهداف سیاست خارجی قرار گیرد (حاجی یوسفی ۱۳۸۹: ۲۳۷). از دید محمود احمدی نژاد اساساً شورای امنیت چیزی جز ابزار قدرتهای بزرگ برای اجرای مقاصدشان نبود. همین امر موجب شد تا احمدی نژاد از لزوم تغییر در ساختار شورای امنیت سازمان ملل متحد سخن بگوید. (آمبروز، ۱۳۸۹: ۷۹-۵۳)

۴٫۱۰ اتخاذ رویکرد تهاجمی علیه غرب و ایالات متحده

از دید محمود احمدی نژاد سیاست خارجی دوران اصلاحات و سازندگی، سیاست خارجی منفعل و ناکارآمد بوده است. وی بر خلاف سیاست خارجی دوران سازندگی و اصلاحات، سیاست خارجی خود را در یک موضع تهاجمی علیه غرب و ایالات متحده قرار می‌دهد. از منظر دولت‌مردان اصول‌گرا در چارچوب اتخاذ رویکرد فعالانه، سیاست خارجی باید شیوه‌ی برخورد و بازخواست قدرتهای بزرگ با ایران را تغییر

مطرح نمود و نقطه‌ی اتکا و امید و مشارکت دولت‌ها، ملت‌ها و تفاهم و همکاری در جهت تحقق عدالت در سطح بین‌المللی دانست (زارعی و پیشگاهی فرد، ۱۳۸۹: ۸۹). محکومیت رژیم‌های مرتجع منطقه و هم‌پیمان غرب نیز در همین راستا قابل تبیین می‌باشد (Steinbach, 2007:2).

مهم‌ترین وجه معرف سیاست اصول‌گرایی در دولت احمدی نژاد، خصومت و مقابله با اسرائیل بر اساس مهم‌ترین اصل و آرمان اولیه‌ی انقلاب اسلامی و ابرگفتمان انقلاب اسلامی ایران می‌باشد (باقری دولت آبادی و شفیعی، ۱۳۹۳: ۲۶۶-۲۶۵). حمایت از جنبش اسلامی حماس، دفاع از حقوق مردم فلسطین و حمایت از مقاومت اسلامی لبنان (حزب‌الله) نیز در همین راستا قابل تبیین است (ساعی و هاشمی بهرمانی، ۱۳۹۱: ۲۸).

۴٫۷ رویکرد نگاه به شرق

از زمان روی کارآمدن احمدی نژاد ظاهراً نگاه دستگاه سیاست خارجی به شرق جدی‌تر و راهبردی‌تر گشته و عزم و اشتیاق مسؤولین برای همگرایی و ائتلاف با بازیگران شرقی فزونی یافته است. البته ناگفته نماند که توفیقات چشمگیر شرق در عرصه‌ی توسعه‌ی اقتصادی طی دهه‌های اخیر از یک سو و نیز سرخوردگی ایران از غرب به‌ویژه در جریان بحران پرونده‌ی هسته‌ای از سوی دیگر آتش این اشتیاق را دامن زده است (ثقفی عامری و احدی، ۱۳۸۹: ۸۰).

۴٫۸ رویکرد تقویت محور جنوب در برابر شمال

سیاست خارجی دولت محمود احمدی نژاد همواره رابطه‌ی نابرابر شمال - جنوب را مورد نکوهش و تقبیح قرار می‌داد. رویکرد تقویت‌محور جنوب و یا جهان سوم‌گرایی در همین راستا قابل تبیین است. یکی از اهرم‌های ایران در رویکرد تقویت‌محور جنوب و یا جهان سوم‌گرایی سازمان همکاری‌های شانگ‌های می‌باشد. آن‌چه در این سازمان برای ایران حائز اهمیت بود، حضور دو عضو دائم شورای امنیت سازمان ملل متحد، یعنی روسیه و چین در این

داده و رفتارها و سیاست‌های دوگانه و متناقض آن‌ها را عیان سازد (مولانا و منوچهری، ۱۳۸۸: ۱۵۲).

۵ ساختار تصمیم‌گیری در سیاست خارجی

۵/۱ مؤلفه‌های شخصیتی و تصورات تصمیم‌گیر

در فرآیند اتخاذ تصمیمات، افراد و گروه‌های مختلف با زمینه‌های اجتماعی، ارزشی اعتقادی، اقتصادی و سیاسی گوناگون دخالت دارند. برداشت‌های آن‌ها از رفتارهای بین‌المللی با توجه به تجربه‌ها و شیوه‌های تفکرشان متفاوت است. همچنین نباید انتظار داشت که رفتارها و برداشت‌های هر یک از شرکت‌کنندگان در تصمیمات، در طول زمان ثابت باقی مانده، دستخوش تغییر و تحول نشود. بنابراین شناخت شخصیت فرد در فهم رفتاری، افکار و تصمیم‌های وی مؤثر است و تصمیم‌های فرد در عرصه‌ی سیاست‌گذاری خارجی مهم تلقی می‌شود. افراد ایجادکننده‌ی سیاست خارجی هستند و از آنجاکه متفاوت می‌اندیشند، متفاوت رفتار می‌کنند و به دلیل اینکه هر رفتاری در عرصه‌ی سیاست خارجی دارای ریشه‌های روان‌شناختی است، نمی‌توان آن را به فشارهای سیستماتیک و نهادها تقلیل داد (W. Hook; 2011:924).

روان‌شناسان سیاسی، محور مطالعه‌ی خود را افراد قرار می‌دهند. بر این اساس هنجارهای رفتاری در نوع و کیفیت تصمیماتی که افراد اتخاذ می‌کنند، نقش تعیین‌کننده‌ای ایفا می‌کند. آنان بر این نظرند که اگر نوعی جابه‌جایی در میان سیاست‌گذاران صورت پذیرد، داده‌های سیاست خارجی دستخوش تغییر خواهند شد. به همین دلیل بعضی از تحلیل‌گران مدعی شده‌اند که اگر در خلال بحران موشکی ۱۹۶۲ کوبا به جای خورشچف و کندی-رهبران شوروی (سابق) و آمریکا- افراد دیگری چون استالین و ترومن در رأس امور قرار داشتند، روابط میان شرق و غرب شکل دیگری به خود می‌گرفت

(قوام، ۱۳۹۷: ۲۴۲-۲۴۳). تصمیم‌های سیاست خارجی به‌طور عمده ناشی از ویژگی‌های شخصیتی رهبران است؛ به عنوان مثال در کشورهای جنوب به‌ویژه در مورد دو کره و ویتنام تأثیرگذاری رهبران چشمگیرتر است (سیف‌زاده، ۱۳۸۴: ۱۳۶).

در نظریه‌ی تصمیم‌گیر، نخبگان سیاسی مهم‌ترین کنشگران هستند نه دولت‌ها، بنابراین در این‌جا هویت و ویژگی‌های شخصیتی کنشگران مسأله‌ی مهمی است.

هویت در ساده‌ترین تعریف آن عبارت است از «چیستی هر چیز» یا به بیانی فلسفی «هر آن‌چه که چیزی را که هست، تبدیل می‌کند» (مشیرزاده و مسعودی، ۱۳۸۸: ۲۵۴). در تعریفی دیگر هویت به معنای فهم‌های نسبتاً ثابت و مبتنی بر نقش خاص از خود و انتظارات از دیگران است (هادیان، ۱۳۸۲: ۹۲۱).

نظریه‌های هویت به دو دسته‌ی عمده تقسیم می‌شوند:

الف) نظریه‌هایی که هویت را در درجه‌ی نخست، امری شخصی و فردی معرفی می‌کنند و آن را به ویژگی‌های شخصیتی و احساسی فرد معطوف می‌سازند. ب) نظریه‌هایی که شکل‌گیری هویت را متأثر از رابطه‌ی بین فرد و اجتماع معرفی می‌کنند (دهقانی فیروزآبادی، الف، ۱۳۸۶: ۴۷).

در زیر به بررسی برخی از ویژگی‌های شخصیتی احمدی نژاد پرداخته می‌شود:

۵/۲ بررسی شرایط و ویژگی‌های رئیس جمهور دولت نهم

الف) انگیزه: انگیزه و ویژگی‌های تصمیم‌گیران
اسنایدر میان دو انگیزه، یعنی انگیزه «به منظور» و انگیزه «به دلیل» تمایز سودمندی قائل است. نوع اول، آگاهانه است و می‌توان آن را به روشنی بیان کرد. تصمیم‌گیران، این تصمیم خاص را به منظور انجام فلان هدف همان دولتی که در خدمتش هستند، اتخاذ می‌کنند. از طرف دیگر، انگیزه‌های

تفسیر قرآن و مسائل مذهبی نیز شرکت می‌کند
(WWW. Ahmadijats.ir/fa).

ج) فعالیت‌های قبل از انقلاب و در جریان انقلاب:

پیش از پیروزی انقلاب اسلامی ایران در کسوت دانشجو و با شرکت در مجالس مذهبی و سیاسی و شرکت در سخنرانی‌های یاران امام خمینی (ره)، مشارکت در تهیه و توزیع اعلامیه‌ها، وارد فضای سیاسی جامعه شد. وی در سال‌های مصادف با انقلاب در جلسات شهیدان باهنر، مفتوح و بهشتی شرکت داشته است. بعد از انقلاب: فعالیت در انجمن اسلامی دانشگاه و دیدار با آیت‌الله خامنه‌ای رئیس جمهور و عضویت دفتر تحکیم وحدت، عضویت بسیج و حضور در مناطق جنگی، عضویت در سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و سال ۷۶ تا ۸۲ به فعالیت‌های سیاسی در احزاب و گروه‌های مخالف اصلاحات مشغول بود (محصولی، ۱۳۸۷، روزنامه‌ی ایران، ش ۴۰۴۱).

د) ویژگی‌های شخصیتی

سخنرانی‌های مهیج احمدی نژاد در انتخابات ۱۳۸۸، روحیه‌ی سال‌های اول انقلاب را یعنی زمانی که امام خمینی (ره) بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران، شاه را سرنگون و ایران را به ایجاد یک انقلاب سوق دادند. در جان مردم زنده می‌کند. احمدی نژاد برای روستانشینان بهترین گزینه است؛ مردی ساده، آهنگرزاده که جامه‌ای ساده بر تن دارد و طوری زندگی می‌کند که شباهتی با اشراف‌زادگان ندارد. احمدی نژاد با زبانی ساده صحبت می‌کند و بی‌وقفه به شهرها و روستاها سر می‌زند. بر این اساس " احمدی نژاد" همواره با غرور از هسته‌ای شدن ایران صحبت می‌کند؛ وی طرفدار اسلام ناب محمدی است. شخصی بسیار هوشیار، زیرک و سخنرانی زبردست است. به اعتقاد گئورسکی میرسکی^۱، کارشناس روس، سخنان ضد اسرائیلی احمدی نژاد طوفانی در غرب به راه انداخت. این کارشناس خاطر

ناخودآگاه یا نیمه خودآگاهی هستند که محصول تجربه‌ی زندگی گذشته و شرایط سازمانی گذشته می‌باشد. بیشتر نظریه‌پردازان تصمیم‌گیری، مانند اغلب مورخان سیاسی بر این نظرند که آگاهی از شرح زندگی سیاستمداران، ممکن است به روشن ساختن ژرف‌ترین انگیزه‌ها و ارزش‌های کسانی که تصمیمات مشخصی می‌گیرند کمک کند (زرنندی، ۱۳۹۴: ۲).

ب) شرایط زندگی

محمود احمدی نژاد در ششم آبان ۱۳۳۵ در شهر ارادان، واقع در ۱۴ کیلومتری گرمسار، متولد شد. او در واقع در سالی به دنیا آمد که موج مهاجرت در کشور از روستاها به شهرها آغاز شده بود. شغل بیشتر افراد این شهر همانند دیگر شهرهای کوچک ایران به کشاورزی و بازار می‌انجامید. بازار و خرده‌مشاغل در واقع ستون فقرات ساخت اجتماعی و شالوده‌ی زندگی اقتصادی این شهرها را تشکیل می‌داد که با روند مهاجرت روستاییان به شهرهای بزرگ، شهرهای کوچک نیز که عمدتاً نیازهای روستاییان هم‌جوار را تأمین می‌نمودند، با خالی شدن آن‌ها رونق نسبی خود را از دست می‌دادند.

احمدی نژاد دوران کودکی را در تهران و در مناطق قدیمی مذهبی‌نشین گذراند. در دورانی که امام در تبعید بود در کلاس‌ها و جلسات یاران و شاگردان امام هرچه بیشتر با افکار و اصول امام آشنا شد. دوران دبیرستان او هم‌زمان با جشن‌های ۲۵۰۰ ساله‌ی شاهنشاهی بود. احمدی نژاد پس از ورود به دانشگاه با داشتن روحیات برون‌گرا و تمایل به رفتارهای اجتماعی و مشارکت‌های گروهی در دوران دانشجویی نیز از فعالیت اجتماعی بالایی برخوردار بود. او در این سال‌ها که مصادف با دوران انقلاب است، در جلسات شهیدان باهنر، مفتوح و بهشتی شرکت می‌کند و فعالیت‌های خود را با آنان هماهنگ می‌سازد. وی همچنین در این سال‌ها در کلاس‌های

¹. Georgi Mirsky

وگرنه اجرا نمی‌کنم. پافشاری بر نظر خود و بی‌اعتنایی به نظر کارشناسان، نقطه‌ضعف دیگر ایشان است.

۴. استفاده از افراد مطیع به جای افراد کارآمد؛ این امر از جمله در استیضاح کردن، شیخ‌الاسلامی و یا عزل منوچهر متکی ظهور کرد.

۵. قائل نبودن به مجلس و تمایل به استبداد؛ منحل کردن سازمان برنامه و بودجه در همان ابتدای دولت نهم دلیلی بر این مدعاست (مطهری، ۱۳۹۲، کد خبر: ۷۰۰۰).

بهستانی می‌گوید: وی با توجه به توانایی که برای خودش به لحاظ جایگاه رسمی و عرفی در نظر می‌گرفت، کمتر خود را به سازمانی مقید می‌کرد. شاید بتوان مدعی شد از نظر احمدی نژاد ارزش سازمان تا آنجایی است که اهداف و محتوا را مخدوش نکند. این در حالی است که در نگاه سازمانی، اهداف مهم هستند. برای رسیدن به اهداف اصلی، برنامه‌ریزی، نهادسازی و سازمان‌دهی می‌شود (بهستانی، ۱۳۹۲: ۲۳۷).

محبیان مؤسس حزب نواندیشان ایران، درباره‌ی روان‌شناسی شخصیتی احمدی نژاد معتقد است که ایشان در جامعه‌ی اسلامی مهندسین با مهندس باهنر بود. یک نیروی بسیار قابل اعتماد از حیث کاری بود. به دلیل انرژی بسیار بالایی که داشت وقتی کاری به او محول می‌شد با تمام توان می‌ایستاد. بعدها هم در دوران ریاست جمهوری، این انرژی بالای خود و «بیش‌فعالی» را نشان داد. ذهن او این گونه است که در محق‌بودن خود تردیدی ندارد، اعتمادبه‌نفس بالا و به خود باور دارد (محبیان، ۱۳۹۰، کد خبر: ۵۵۰۳۷).

محبیان در خصوص فعالیت بیش از حد توان احمدی نژاد می‌گوید: او مهندس است و ذهنیت مهندس‌ها خاص هست؛ ذهن آن‌ها دوقطبی، صفر و یکی یا «باینری»^۳ است. معمولاً مهندسین، انقلابی

^۱ در این ذهنیت جسور بودن مهم است. افراد تمایل دارند قدرت تصمیم‌گیری خور را بالا ببرند. آن‌ها بلافاصله هر چیزی را به

نشان می‌کند تا انتخابات زمان کمی مانده است، اما حتی اگر موسوی هم پیروز شود، بن‌بست اتمی ایران حفظ خواهد شد. اما حداقل با موسوی راحت‌تر می‌شود گفت‌وگو کرد (میرسکی، ۱۳۸۸: ۴)

ز) اعتماد به نفس

«اعتماد به نفس»^۱ به این معناست که یک نفر به توان و توانمندی‌های خودش باور و اعتماد داشته باشد. از نظر دنیل گلن^۲ اعتمادبه‌نفس یعنی اینکه انسان خودش را عمیقاً ارزشمند و توانمند بداند (گلن، ۱۴۰۰: ۵۲).

احمدی نژاد پس از ورود به دانشگاه با داشتن روحیات برون‌گرا و تمایل به رفتارهای اجتماعی و مشارکت‌های گروهی در دوران دانشجویی از فعالیت‌های اجتماعی بالایی برخوردار بود (محصولی، ۱۳۸۷: ۳).

مطهری درباره‌ی ویژگی‌های مثبت و منفی احمدی نژاد موارد زیر را بیان نموده است:

۱. داشتن استقلال؛ احمدی نژاد آدم مستقلی بود که سعی داشت از ولی فقیه هزینه نکند. اعتمادبه‌نفس بالای او و در نتیجه روحیه‌دادن به مردم از جمله مزیت‌های اوست که برای رئیس جمهور آینده نیز لازم است.

۲. از نظر مطهری، اولین نقطه‌ضعف او تصور نادرست از مقام ریاست جمهوری است، به این معنا که او فکر می‌کند کسی که در انتخابات ریاست جمهوری پیروز شد و اکثریت آرا را به خود جلب کرد، می‌تواند نظریات اقتصادی، فرهنگی و سیاسی خودش را در کشور اجرا کند، درحالی‌که رئیس‌جمهور مجری سیاست‌های کلی نظام و مصوبات مجلس است؛ نه نظرات شخصی خود.

۳. تبعیض بین قوانین؛ قوانین را به میل خود اجرا می‌کند. او به صراحت اعلام کرد قانونی را که خودم منطبق بر قانون اساسی تشخیص بدهم اجرا می‌کنم

^۱ Self-Confidence

^۲ Daniel Goleman

موضعی مقاوم در مذاکرات هسته‌ای عملاً نقش مهمی در سیاست خارجی ایران ایفا کند. در این گزارش ادعا شده است: احمدی نژاد با اظهار نظر علیه آمریکا و تهدید موجودیت اسرائیل انتقادات غربی را به سوی ایران سرازیر کرد. در این رابطه، گری سیک^۲ از کارشناسان ارشد دانشگاه کلمبیا می‌گوید: کسانی که فکر می‌کنند دکتر احمدی نژاد در انتخابات ریاست جمهوری بعدی شانس نخواهد داشت سخت در اشتباه هستند. وی سیاست‌مداری بلندپرواز و سرسخت است (روزنامه ایران، ۱۳۸۷، شماره‌ی ۴۰۱۲).

ر) مبانی فکری سیاسی احمدی نژاد

یکی از راه‌های دستیابی به پیش‌بینی رفتار و چارچوب فکری اندیشمندان و سیاست‌مداران توجه به بنیادهای معرفتی و الگوهای شخصیتی است که افراد تلاش می‌نمایند با تنظیم رفتار خود بر اساس آن به غایت نهایی در عرصه‌های مختلف نائل آیند. در بازشناسی آرا و اندیشه‌های احمدی نژاد این روش می‌تواند ابعاد دیگری از اندیشه‌ی ایشان را در بازآفرینی مفهوم دولت اسلامی و خاستگاه برخی آرای سیاسی او آشکار سازد. رمزگشایی از رفتار و آرای سیاسی احمدی نژاد، نشان می‌دهد که «امام خمینی» «سیره نبوی» و سپس «مشی علوی» که عمدتاً در نهج‌البلاغه تجلی یافته است، مهم‌ترین آبخور فکری احمدی نژاد را در امر حکومت‌داری تشکیل می‌دهند. در واقع الگوی رفتاری، فکری و شخصیتی احمدی نژاد را می‌توان حاصل رابطه‌ی او با این سه تجلی حکومت اسلامی دانست. به این اضلاع سه‌گانه آن‌چه نگاه آرمانی و کمال‌جویی در عرصه‌ی سیاست را مضاف می‌نماید موعودگرایی و مفهوم انتظار است که در شناخت بنیادهای او دارای اهمیت می‌باشد (ایمانی، ۱۳۹۱: ۱۴۹) در همین رابطه یکی از مهم‌ترین رسالت‌ها و وظایف این دولت، اصلاح نظام حاکم بر جهان و مقابله با نظام سلطه

و برانداز می‌شوند. دولت اول بعد از انقلاب همه مهندس هستند. سازمان‌های چریکی غیر از بیژن جزنی، همه یا مهندسی خوانده بودند یا در رشته‌های فنی بودند. سازمان مجاهدین خلق و حتی نهضت آزادی که مهندس‌های استحاله‌شده بودند، اما ذهن مهندسی داشتند. بعدها هم اکثر احزاب سیاسی اصول‌گرا و اصلاح‌طلب را مهندس‌ها تشکیل دادند.

نکته‌ی دیگر ذهن مهندسی، این است که مسائل را به صورت پروژه می‌بیند، نه پروسه. بنابراین فاز به فاز جلو می‌رود و آن را تمام می‌کند و سرعت عمل و تعیین میزان پیشرفت هم به شکل مکانیکی و دینامیکی انجام می‌شود. نمونه‌ی آن این است که وزیری که با آقای دکتر احمدی نژاد کار می‌کنند از شدت کاری مخصوصاً در دوره‌های اول خرد می‌شدند؛ چون او می‌خواهد قطعات پازل را به سرعت سر جایش بگذارد و خودش هم پرنرژی است (محبیان، ۱۳۹۳، کدخبر: ۳۷۲۷۹).

محبیان معتقد است احمدی نژاد نگران بازخوردها و چهره‌ای که از وی ترسیم می‌شود نیست و از اینکه با همه‌ی طرف‌ها درگیر شود نگرانی ندارد. زیرا گاهی عقیدتی و ایدئولوژیک نگاه می‌کند. زمانی هم ممکن است به عنوان تاکتیک سیاسی به اقدامات خود نگاه کند (www.asriran.com).

مجله‌ی «فارین پالیسی»^۱ درباره‌ی رئیس‌جمهور ایران می‌نویسد: «کارشناسان سیاسی همواره و به درستی تأکید می‌کنند که در ساختار حکومت ایران بسیاری از حوزه‌های کلیدی تصمیم‌گیری از جمله سیاست خارجی و مسائل امنیتی نه در اختیار رئیس‌جمهور که در اختیار رهبر نظام آیت‌الله خامنه‌ای است». اما با وجود این «محمود احمدی نژاد» طی سه سالی که از ریاست جمهوری وی می‌گذرد توانسته است در حوزه‌ی مسائل استراتژیک با آزمایش پی‌پای موشک‌های دوربرد و در پیش گرفتن

عنوان سیاه یا سفید، دوست یا دشمن طبقه‌بندی می‌کنند. اما در مقابل، در ذهنیت خاکستری هیچ فرم خاصی وجود ندارد و ماهیتش این است که از ابراز نظر در مورد یک مسأله‌ی مهم تا

زمانی که تمام حقایق و استدلال‌های مرتبط با آن موضوع روشن نشده باشد، پرهیز نماید.

^۱ Foreign policy

^۲ Gary Sick

بر اساس عدالت‌خواهی و عدالت‌گستری بیان شده است (رسولی ثانی آبادی، ۱۳۹۰: ۴۲).

۶ بازتاب ویژگی‌های فردی (شخصیتی) رئیس‌جمهور نهم و دهم در سیاست خارجی

دولت اصول‌گرای احمدی نژاد با رویکرد احیای ارزش‌ها و اصول اسلامی و انقلابی در عرصه‌های مختلف کشور به میدان آمد و همین تفکر و رویکرد، بر تمامی عملکرد دولت حاکم شد. سیاست خارجی دولت احمدی نژاد را باید نقطه‌ی مقابل سیاست خارجی دولت اصلاحات تلقی کرد. در واقع زمانی که سیاست خارجی دولت اصلاحات به عنوان سیاست انفعالی و عمل‌گرایانه و به دور از ارزش‌های انقلابی توصیف می‌شد. سیاست خارجی احمدی نژاد بر مبنای تهاجم و شعار قرار گرفت. احمدی نژاد به دلیل روحیه‌ی شخصی و خودمحور و خودباور، تصور می‌کرد که می‌تواند یک نقش جهانی بازی کند و برای تغییر گفتمان جهانی و اصلاح توزیع قدرت و ثروت و تغییر نظر مردم دنیا به نفع جمهوری اسلامی ایران و منزوی کردن نگرش‌ها و سیاست‌های آمریکا، اروپا و صهیونیسم، اقدام کند. به همین دلیل اقداماتی مانند مصاحبه با رسانه‌های مختلف غربی، حضور مکرر در سازمان ملل و دیگر کنفرانس‌های جهانی، ارسال نامه و پیام برای رهبران کشورهای مختلف در برنامه‌ی کاری وی قرار داشت.

در دوره‌ی دولت احمدی نژاد تاکتیک‌های سیاست خارجی، در جهتی متفاوت از دولت قبل قرار گرفت؛ چراکه دستاوردهای ایران را در عرصه‌ی سیاست خارجی ناچیز و با ایرادهایی همراه می‌دانست. آغاز به کار دولت نهم در مرداد ۱۳۸۴، گفتمان حاکم بر سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران را نیز دستخوش تغییر و تحول درونی کرد. ظهور این گفتمان از گفتمان‌های پیش از خود متمایز و متفاوت است. در حقیقت، سیاست خارجی ایران

در بستر گفتمان اصول‌گرایی تهاجمی شده و نسبت به غرب و آمریکا نیز به مرز تقابل رسیده است (دهقانی فیروزآبادی، ب ۱۳۸۶: ۹۴). احمدی نژاد در بیانات خود نوعی رویکرد ایدئولوژیکی و تهاجمی را در مواجهه با دشمن حفظ کرد (دهشیری، ۱۳۹۰: ۱۰). و با خطابه‌های آتشین رژیم اسرائیل و مسأله‌ی هلوکاست را انکار کرد.

به چالش کشیدن قدرت‌های بزرگ و سلطه‌ی آنان بعد از جنگ جهانی دوم بخش دیگری از گفتمان بین‌المللی احمدی نژاد بود. در این گفتمان جمهوری اسلامی ایران با تفسیر نوینی که از هنجار «تلاش برای وحدت اسلامی» صورت می‌گیرد، دولت ایران مشخصه‌ی هویتی صدور انقلابش را به خصوص در عرصه‌ی سیاست‌های اعلامی بسیار برجسته و پررنگ می‌کند. در همین رابطه محمود احمدی نژاد بیان می‌کند «... انشاءالله به‌زودی ریشه بی‌عدالتی، سلطه، استکبار و ظلم به سرآمده و امواج انقلابی انقلاب اسلامی ایران همه دنیا را در بر خواهد گرفت». وی همچنین دولت ایران را یک دولت عدالت‌خواه در نظام بین‌الملل معرفی می‌کند که دیگر دولت‌ها را نیز به عدالت و اسلام فرا می‌خواند (Wamaar & Ramezani, 2013:91).

سیاست تعاملی با کشورهای همسایه و گرایش بیشتر به سوی شرق در مسأله‌ی انرژی هسته‌ای نمایان‌تر است. اما سیاست‌های تقابلی را می‌توان در برگزاری کنفرانس هلوکاست از سوی وزارت امور خارجه، توصیف قطار بی‌ترمز سیاست انرژی هسته‌ای ملت ایران، بازداشت سربازان انگلیسی در آب‌های خلیج فارس و تحقق دنیای بدون آمریکا و اسرائیل عنوان کرد (آرمین، ۱۳۸۵: ۱۵).

دیپلماسی رسانه‌ای و مخاطب قرار دادن مردم سایر کشورها مؤلفه‌ی دیگر سیاست خارجی احمدی نژاد است. احمدی نژاد در ابتدای به دست گرفتن قدرت اعلام کرد: روابط با کشورهای همسایه، کشورهای آفریقایی، آمریکای لاتین، کشورهای دوست و کشورهایی که داعیه‌ی سلطه‌گری ندارند، در اولویت سیاست خارجی ما است. وزارت امور

تحقیق در مورد وضعیت حقوق بشر در آمریکا و اختصاص بودجه برای نمایش سرخوردگی مردم کشورهای غربی، اشاره کرد (سرگل، ۱۳۹۲).

در همین راستا، احمدی نژاد با انتقاد از اینکه نظام بین‌الملل موجود مناسب نبوده و باید عوض شود، اظهار می‌دارد: جمهوری اسلامی ایران از اهداف انقلاب اسلامی صرف نظر نکرده و با دارا بودن توانایی مدیریت جهانی، می‌تواند به طرح و برنامه‌های شرق و غرب هم‌زمان پاسخ دهد. (Soltani & Ekhtiari Amiri, 2010:204)

سیاست خارجی دولت نهم و دهم بر این دیدگاه استوار بوده است که نظام روابط بین‌المللی بر بنیان‌هایی از ظلم و بی‌عدالتی استوار شده است (حاجی یوسفی، ۱۳۸۹: ۲۷).

از نگاه دولت احمدی نژاد، کشورهای قدرتمند در ساختارهای بین‌المللی مانند سازمان ملل متحد، شورای امنیت و غیره نفوذ داشته و باید پاسخ‌گوی ناکارآمدی خود در مدیریت جهان دورانی که عده‌ای گمان می‌کردند از دیگران برترند، باشند. در همین رابطه، وی معتقد است که عصر قدرت‌های بزرگ به سر آمده است. قدرت‌های بزرگ باید از برج عاج خود پایین بیایند و از موضع غرور با ملت ایران سخن نگویند (سرگل، ۱۳۹۲: ۴).

۷ نتیجه‌گیری

گفتمان اصول‌گرایی عدالت‌محور مانند هر گفتمان دیگری دارای اصول و مفروضاتی است که موجب قوام آن می‌شوند. این اصول و مفروضات موجب تعیین خط مشی و اصول و اهداف کلی سیاست خارجی می‌شوند که عبارت‌اند از؛ احیا و ضرورت عدالت‌خواهی در عرصه‌ی بین‌الملل، اصول‌گرایی (بازگشت به ارزش‌ها و آرمان‌های انقلاب اسلامی در عرصه‌ی بین‌الملل) رویکرد نگاه به شرق، جهان سوم‌گرایی (تقویت محور جنوب- جنوب به جای جنوب - شمال)، به چالش کشیدن ساختار و نظم حاکم بر نظام بین‌الملل، اتخاذ رویکرد تهاجمی علیه غرب و ایالات متحده. این اهداف و اصول کلی امری

خارج ایران در سال ۱۳۸۵ تصریح نمود که رویکرد سیاست خارجی کشور به سمت شرق هدف‌گذاری شده است (ثقفی، ۱۳۸۵: ۴۶). استفاده از دیپلماسی عمومی یکی از محوری‌ترین ابزارهای سیاست خارجی دولت نهم و دهم در راستای بسط عدالت‌خواهی و انتقال ارزش‌های انقلاب اسلامی در فضای بین‌الملل بوده است. حضور در جمع توده‌های مردم و گفت‌ووشنود با آن‌ها و انجام مصاحبه‌های متعدد با رسانه‌های مختلف خارجی، نشانگر علاقه‌ی احمدی نژاد به عرصه‌ی دیپلماسی عمومی بوده است (ثقفی، ۱۳۸۷: ۹۳).

سخنرانی رئیس دولت نهم در دانشگاه کلمبیا و هشت بار حضور و سخنرانی در مجمع عمومی سازمان ملل متحد در همین چارچوب قابل ارزیابی می‌باشد. به باور نویسنده‌ی کتاب: «گفتار در روش ایرانیان» دکتر احمدی نژاد زبانی فرادپلماتیک و متفاوتی را برای سخن‌گویی با جامعه‌ی ملل و دولت‌ها به استخدام درآورد. دیپلماسی دولت نهم بر مفاهیم، حقیقت و فطرت آدمیان مبتنا یافته و جان و طینت انسان را مخاطب قرار داده است.

دولت احمدی نژاد با اتخاذ استراتژی متفاوت ضمن بازتعریف اصول اولیه‌ی انقلاب اسلامی، عدول از آن را غیر ممکن می‌خواند و اولویت سیاست خارجی خود را بازگشت به اصول و ارزش‌های انقلاب اسلامی در سال‌های اولیه‌ی جمهوری اسلامی ایران قرار داد. این گفتمان تحت عنوان اصول‌گرایی عدالت‌محور، چارچوب سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران را تحت تأثیر قرار داد. درواقع، دولت احمدی نژاد بر مبنای این گفتمان، علاوه بر اینکه در مسائل جهانی سعی می‌کند از طریق ارتباط با برخی قدرت‌های نوظهور و ملت‌ها و دولت‌های تحت سلطه نقش‌آفرینی کند و از این طریق حیاط خلوت‌های قدرت‌های بزرگ را مورد هدف قرار دهد، بلکه گوشزد نارسایی‌ها در کشورهای غربی در چارچوب قواعد این نوع گفتمان قرار می‌گیرد. برای مثال، می‌توان به تذکر این دولت به کشورهای اروپایی در مورد نقض حقوق بشر، درخواست برای

سیاست خارجی، تصمیم‌گیری را به کانون و نقطه‌ی اصلی درک سیاست بین‌الملل تبدیل کرده است.

همچنین، با تکیه بر مدل تصمیم‌گیر می‌توان مشکل انتخاب سطح تحلیل مناسب را با پیشنهاد بازی دوسطحی حل کرد. تأکید بر تصمیم‌گیری این امکان را فراهم می‌کند که بتوان دربارهی تلاقی سطوح مختلف تحلیل در تصمیم‌گیر انسانی به اجماع رسید. این شرایط، عوامل درونی و بیرونی که در ظاهر با یکدیگر ارتباطی ندارند، در کنش‌های تصمیم‌گیرندگان ارتباطی معنا دار می‌یابند. همچنین با تأکید بر تصمیم‌گیر می‌توان بر محدودیت‌های الگوی عقلانی تصمیم‌گیری در تبیین مدل تصمیم‌گیری فایق آمد. تصمیم‌گیری با نقد عقلانیت خواهان توجه به نقش ارزش‌ها و فرهنگ در تبیین سیاست خارجی و خواهان توصیفی از عقلانیت انسان است. همچنین تأکید بر تصمیم‌گیر انسانی به این فرصت را فراهم می‌نماید که از یک طرف نقش عوامل مادی و ساختاری و از طرف دیگر نقش عوامل معنایی را که در مرحله‌ی تصمیم‌گیری به تلاقی نظری می‌رسند، مورد بررسی قرار گیرند.

بنابراین با توجه به ویژگی‌های شخصیتی و رفتاری احمدی نژاد در سیاست خارجی و داخلی به این نتیجه می‌رسیم که بر اساس نظریه‌ی تصمیم‌گیر، نقش و ویژگی فکری و ادراکی تصمیم‌گیر مهم‌ترین عامل تأثیرگذار بر نحوه‌ی تصمیم‌گیری و نتایج تصمیم می‌باشد.

خلق‌الساعه و دفعتی نبوده و نیستند، بلکه محصول بستر و زمینه‌ای هستند که طی سالیان متمادی به تدریج به رشد و قوام آن‌ها مدد رسانده‌اند. نقطه‌ی عزیمت سیاست خارجی دوران اصول‌گرایی بر اساس معنی عدالت و ترجمه‌ی آن می‌باشد. بدین صورت که گفتمان اصول‌گرایی عدالت‌محور برای کارگزاران خود معانی را تعریف نموده و سپس کارگزاران در بستر و زمینه‌ی از پیش مشخص شده اقدام به کنش و عمل می‌نمایند. گفتمان اصول‌گرایی عدالت‌محور دال متعالی عدالت را در بستر اسلامی - شیعی تعریف نموده است و سایر معانی عدالت را مردود می‌شمارد. لذا از کارگزاران خود می‌خواهد که بر اساس دیدگاه آرمانی اصول‌گرایی عدالت‌محور اقدام به نکوهش و انتقاد از نظم ناعادلانه‌ی موجود نموده و سپس نظم مطلوب را بر اساس آموزه‌های اصول‌گرایی عدالت‌محور ترسیم نمایند. درنهایت با استفاده از ابزارها و استراتژی‌ها اقدام به تخریب نظم نامشروع و نامطلوب مستقر نموده و نظم آرمانی را برقرار نمود.

همچنین تکیه بر سطح تحلیل تصمیم‌گیر به مطالعات به ویژه پس از طرح حوزه‌ی تحلیل سیاست خارجی توانسته است قدرت تبیین کنش‌ها و اقدامات سیاست خارجی را ارتقا دهد. تحلیل سیاست خارجی با اصالت‌بخشی به کارگزار انسانی در مقابل دولت، توجه به الزامات بازیگر خاص در مقابل بازیگر عام و همچنین توجه به فرآیندهای

منابع

ایمانی، سطوت (۱۳۹۱) **بررسی مبانی نظری دولت نهم و بازآفرینی مفهوم دولت اسلامی**، مرکز بررسی‌های راهبردی ریاست جمهوری، چاپ دانشگاه شهید بهشتی.

آرمین، محسن (۱۳۸۵) **سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در سالی که گذشت**، سال‌نامه‌ی نوروزی روزنامه‌ی اعتماد.

احمدی نژاد، «زندگی‌نامه»، WWW. Ahmadinejat.ir/fa (تاریخ دسترسی ۳ / ۵ / ۱۳۸۸)

اسنایدر، ریچارد، برتون سپین و اچ دبلیو براک (۱۳۸۹) **تصمیم‌گیری در سیاست خارجی**، ترجمه‌ی محمدجعفر جوادی ارجمند و مجید فرهام، تهران: میزان.

دهقانی فیروزآبادی، سیدجلال (۱۳۸۹) **سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران**، تهران: سمت.

رسولی ثانی آبادی، الهام (۱۳۹۰) «هویت انقلابی-اسلامی نظام جمهوری اسلامی ایران در گفتمان‌های مختلف سیاست خارجی»، **فصلنامه‌ی سیاست خارجی**، دوره ۲۵، شماره ۱: صص ۴۸-۲۹.

رمضانی، روح الله (۱۳۸۸) «**چهارچوبی تحلیلی برای بررسی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران**»، ترجمه علیرضا طیب، تهران، نشرنی. زارعی، بهادر و زهرا پیشگاهی فرد (۱۳۸۹) «عدالت اسلامی و گفتمان انتقادی در سیاست خارجی ایران»، **فصلنامه‌ی سیاست**، دوره ۴۰، شماره ۳: صص ۹۲-۷۵.

زرنندی، محمد (۱۳۹۴) «عوامل مؤثر بر سبک تصمیم‌گیری مدیران در سازمان‌ها»، **کنفرانس بین‌المللی علوم و مهندسی**، دبى_امارات.

ساعی، احمد و فائزه هاشمی بهرمانی (۱۳۹۱) «بررسی عملکرد سیاست خارجی دولت نهم و دهم در زمینه‌ی تأمین منافع ملی»، **فصلنامه‌ی تخصصی علوم سیاسی**، دوره ۸، شماره ۲۰، صص ۳۸-۷.

سرگل، میثم، «سیاست خارجی در عملکرد دولت اصلاحات و دولت اصول گرا»، <http://maysamsargol.blogfa.com/post/13>.html (تاریخ دسترسی: ۱۳۹۲/۷/۱۹)

سیف‌زاده، سیدحسین (۱۳۸۴) **مبانی و مدل‌های تصمیم‌گیری**، جلد چهارم، تهران، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه.

آمبروز، استفان (۱۳۸۶) **روند سلطه‌گری**، ترجمه‌ی احمد تابنده، تهران: چاپ پخش.

باقری دولت آبادی، علی و محسن شفیعی (۱۳۹۳) از **هاشمی تا روحانی، بررسی سیاست خارجی ایران در پرتو سازه‌انگاری**، تهران: تیسرا.

بهستانی، مجید (۱۳۹۲) «**مطالعه‌ی تطبیقی در مبانی دینی سیاست خارجی دولت بازرگان و دولت احمدی نژاد**»، رساله‌ی دکتری روابط بین‌الملل، دانشگاه تهران.

ثقفی عامری، ناصر و افسانه احدی (۱۳۸۷) **ایران و سیاست نگاه به شرق**، تهران: مجمع تشخیص مصلحت نظام، پژوهش‌کده‌ی تحقیقات استراتژیک.

ثقفی عامری، ناصر (۱۳۸۵) **رویکرد نگاه به شرق در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران** (پژوهش ۱)، معاونت پژوهش‌های سیاست خارجی مرکز تحقیقات استراتژیک.

حاجی یوسفی، امیرمحمد (۱۳۸۹) «ریشه‌های تعاملی سیاست خارجی تعاملی-تقابلی ایران در دوران ریاست جمهوری محمود احمدی نژاد»، **فصلنامه‌ی رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی**.

دهشیری، محمدرضا (۱۳۹۰) **درآمدی بر سیاست خارجی دکتر احمدی نژاد**، تهران: انتشارات علمی-فرهنگی.

دهقانی فیروزآبادی، سیدجلال، الف (۱۳۸۶) **تحول گفتمانی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران**، تهران: انتشارات مؤسسه ی ایران.

دهقانی فیروزآبادی، سیدجلال، ب (۱۳۸۶)، «گفتمان اصولگرایی عدالت محور در سیاست خارجی دولت احمدی نژاد»، **دوفصلنامه‌ی دانش سیاسی**، شماره ۵، بهار و تابستان: صص ۹۸-۶۸.

مشیرزاده، حمیرا (۱۳۸۵) **نگاهی به سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران**، تهران: وزارت امور خارجه.

مشیرزاده، حمیرا و حیدرعلی مسعودی (۱۳۸۸) «هویت و حوزه‌های مفهومی روابط بین‌الملل»، **فصل‌نامه‌ی سیاست**، دانشگاه تهران، دوره ۳۹، شماره ۴، زمستان: صص ۲۶۹-۲۵۱

مولانا، حمید و محمد منوچهری (۱۳۸۸) **سیاست خارجی ایران در دولت احمدی نژاد**، چاپ سوم، تهران: دادگستر.

میرسکی، گئورسکی «شخصیت احمدی نژاد»، www.islamtimes.org، (تاریخ دسترسی: ۱۳۸۸/۳/۶).

نقیب‌زاده، احمد (۱۳۸۴) **تأثیر فرهنگ ملی بر سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران**، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.

مطهری، علی (۱۳۹۲) «ویژگی‌های مثبت و منفی احمدی نژاد از زبان مطهری»، فروردین، www.sharghdaily.com (کد خبر: ۷۰۰۰)

هادیان، ناصر (۱۳۸۲) «سازهانگاری از روابط بین‌الملل تا سیاست خارجی»، **فصل‌نامه‌ی سیاست خارجی**، شماره ۴: صص ۹۱۵ - ۹۵۰.

عیوضی، محمدرحیم (۱۳۸۸) «**تحلیلی بر سیاست خارجی دکتر محمود احمدی نژاد**»، راهبرد یاس، شماره ۱۴، صص ۲۳۰-۲۰۹

فرانکل، جوزف (۱۳۸۲) **روابط بین‌الملل در جهان متغیر**، چاپ ششم، ترجمه‌ی عبدالرحمن عالم، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه.

قوام، عبدالعلی (۱۳۹۲) **روابط بین‌الملل، نظریه‌ها و رویکردها**، تهران: سمت.

گلمن، دانیل (۱۴۰۰) **هوش هیجانی**، ترجمه‌ی غلامحسین خانقایی، تهران: نسل نو اندیش

متقی، ابراهیم (۱۳۸۷) «دامنه‌ی تغییر و تداوم سیاست خارجی ایران»، **فصل‌نامه‌ی برداشت دوم**، سال پنجم، شماره‌ی هفتم: صص ۷۲-۵۱.

محبیان، امیر (۱۳۹۳) «روان‌شناسی شخصیتی احمدی نژاد»، (افکار نیوز).

محبیان، امیر «روان‌شناسی شخصیتی احمدی نژاد»، www.mashregnews.ir کد خبر: ۵۵۰۳۷ (تاریخ انتشار: ۱۳۹۰/۴/۱۲)

محبیان، امیر «روان‌شناسی شخصیتی احمدی نژاد»، www.tasnimnews.com کد خبر: 372793 (تاریخ انتشار: ۱۳۹۳/۲/۲۷)

محصولی، صادق (۱۳۸۷) «**انقلاب فرهنگی از دانشگاه علم و صنعت آغاز شد**»، روزنامه‌ی ایران، ۱۴ مهر، شماره‌ی ۴۰۴۱.

Barry L. Reece & Brandt Rhonda (1990), *Human Relation Principles and Practices*, Boston: Houghton Mifflin Company.

Brecher, Michael (1972), *The Foreign Policy System of Israel: Setting, Images, Process*, Yale university press

Carlsnaes, Walter (1992), "The Agency-Structure Problem in Foreign Policy Analysis" *International Studies Quarterly*, Vol. 36, No. 3.

Carlsnaes, Walter (1992), "The Agency-Structure Problem in Foreign Policy -

- Hudson" Valerie M (2005), Foreign Policy Analysis: Actor-Specific Theory and the Ground of International Relations", Foreign Policy Analysis, Vol 1, Issue1
- Ripley, Brian (1993), Psychology, Foreign Policy, and International Relations Theory, Political Psychology, Vol. 14, No. 3.
- Snyder, Richard. C, H. W. Bruck, B. Sapin (1954), Decision-Making as an Approach to the Study of International Politics. Foreign Policy Analysis Project Series No. 3. Princeton, NJ: Princeton University Press
- Soltani, Fakhreddin & Reza Ekhtiari Amiri, (2010), "Foreign Policy of Iran after Islamic Revolution", Journal of Politics and Law, Vol. 3, No. 2, September: 199-206.
- Sprout, Harold and Margaret Sprout (1957). " Environmental Factors in Study of International Politics". The Journal of Conflict Resolution .
- Sprout, Harold, And M. Sprout (1965), the Ecological Perspective on Human Affairs with Special Reference to International Politics. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- W. Hook, Steven, 2011, Political Psychology, International Society of Political -Psychology, Vol. 32, N. 5
- Warnnr. Maaik; (2013) Iranian Foreign Policy Durin Ahladinejad; Ideology and -action, Press: Macmilian